

Борис Гуменюк,

ректор Дипломатичної академії України при МЗС України, Надзвичайний і Повноважний Посол України, заслужений діяч науки і техніки України, професор, доктор історичних наук

НАЦІОНАЛЬНА ДИПЛОМАТІЯ СУЧАСНОЇ ДОБИ: НОВІ ВИКЛИКИ І ЗАВДАННЯ

В умовах значної активізації глобалізаційних процесів будь-яка країна не може існувати ізольовано від світового співтовариства. Особливо це стосується міжнародних економічних відносин, які є тим базисом, тією передумовою для подальшого розвитку політичних, культурних та інших стосунків між країнами. Водночас, окрім позитивних моментів розвитку, глобалізаційні процеси несуть і загрозу зовнішнього негативно впливу на внутрішньодержавний розвиток будь-якої країни.

Остання світова економічна криза, на жаль, не оминула Україну, болісно зачепивши майже всі галузі економіки нашої держави, тисячі підприємств та мільйони громадян України. В умовах, коли джерела швидкого зростання докризових років було вичерпано, єдиним шляхом надання Україні позитивної динаміки сталого економічного розвитку може стати проведення рішучих системних реформ, спрямованих в першу чергу на підвищення конкурентоспроможності економіки нашої держави на світовому ринку та формування її позитивного інвестиційного клімату.

В матеріалах підготовленого та оприлюдненого проектом Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації «Doing Business» у листопаді 2010 року економічного рейтингу привабливості ведення бізнесу (дослідження охоплюють період з червня 2009 по травень 2010 рр.) Україна зайняла 145 міс-

це з 183 країн світу [18]. Для порівняння: основні регіональні конкуренти нашої держави на світових ринках посіли значно вищі місця, зокрема Грузія посіла 12 місце, Словацька Республіка — 42, Угорська Республіка — 46, Румунія — 56, Республіка Білорусь — 68, Республіка Польща — 70, Республіка Молдова — 90, в той час як Російська Федерація — 123 місце [18].

Така ж негативна, на жаль, для України тенденція простежується й за результатами проведення інших досліджень, зокрема розробленого рейтингу бельгійської компанії зі страхування ризиків міжнародної комерційної діяльності «Ducroire-Delcreder», фахівці якої 24 вересня минулого року наділили Україну найвищим показником комерційного та найвищим показником середнього та довгострокового політичного ризиків [20].

Вказане може свідчити, з одного боку, про нагальну необхідність завершення внутрішньодержавних реформ в нашій державі, зокрема адміністративної, податкової, митної та трудової, а з іншого ж — про необхідність активізації формування позитивного іміджу нашої держави, її привабливого інвестиційного клімату на міжнародній арені, що, в свою чергу, є одним з головних завдань зовнішньополітичного відомства України [5]. У цьому контексті, зокрема, особлива увага української дипломатії повинна приділятися роботі впливових у світі міжнародних консалтингових компаній, таких зокрема, як «PricewaterhouseCoopers», «KPMG», «Baker & McKenzie» та інших, висновками яких досить часто й користуються рейтингові агенції.

Власне бачення подальшого розвитку України Президентом нашої держави було чітко окреслено під час проведення 17 листопада минулого року одного з чергових засідань РНБО України. «На моє глибоке переконання, — заявив тоді В. Янукович, — ключовим сьогодні є: по-перше, успішне проведення реформ і модернізація країни; по-друге, ефективність самої влади як у внутрішній, так і в зовнішній політиці; по-третє, наявність у влади довгострокової стратегії розвитку держави, яку розуміє і поділяє суспільство; по-четверте, широка соціальна база державної політики, збереження стабільної суспільної підтримки дій влади; і по-п'яте — недопущення нових політичних криз та революцій» [6].

Все це свідчить про стійкі наміри влади довести до кінця проведення довгоочікуваних реформ та завершити процес мо-

дернізації України для подальшого утвердження демократії, забезпечення основних прав та свобод людини, внутрішньополітичної стабілізації, реструктуризації української економіки, підвищення її конкурентоспроможності на міжнародному ринку та забезпечення основних стандартів соціально-економічного розвитку країни. Для забезпечення ефективного використання інвестиційних ресурсів держави, сприяння залученню інвесторів до реалізації пріоритетних для держави проектів, прискоренню відновлення економіки та переходу до її сталого зростання 8 вересня 2010 року Президент України В. Янукович своїм Указом № 895/2010 «Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку» затвердив чотири основні пріоритетні напрями соціально-економічного та культурного розвитку України [4], а саме:

1) «Нова енергія» (проекти, що передбачають використання альтернативних джерел енергії або диверсифікацію постачання енергоносіїв в Україну);

2) «Нова якість життя» (проекти, спрямовані на розв'язання проблеми забезпечення громадян доступним житлом, створення умов для здобуття громадянами якісної освіти, поліпшення медичного обслуговування, забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля);

3) «Нова інфраструктура» (проекти, спрямовані на підвищення ефективності використання транзитного потенціалу України) та

4) «Олімпійська надія–2022» (проекти, спрямовані на підтримку олімпійського руху в Україні, розвитку спорту вищих досягнень).

Аналіз ситуації свідчить про те, що так звані світові виклики та загрози ХХІ ст., зокрема проблеми міжнародного тероризму, транскордонної організованої злочинності, конкуренції за природні ресурси, нерозповсюдження зброї масового ураження, зміни клімату на планеті тощо, які нині широко обговорюються на різноманітних міжнародних заходах, в тому числі й за участю українських експертів, на щастя, не є для сучасної України першочерговими. Для нашої держави, на нашу думку, пріоритетом сьогодення повинно стати завершення процесу ефективної модернізації соціально-економічного розвитку України — надійного підґрунтя для її подальшого вигідного позиціонування

на міжнародній арені та експансії інтересів нашої держави за кордоном. Тому й метою цієї статті стало проведення аналізу можливих шляхів модернізації України, в першу чергу реформування курсу її економічного розвитку — важливої складової утвердження в державі демократичних процесів, забезпечення формування позитивного іміджу нашої країни на міжнародній арені, а також опрацювання напрямів участі зовнішньополітичного відомства України у згаданих процесах.

Питання науково-практичного осмислення та обґрунтування процесу проведення модернізації та реформування усіх складових функціонування Української держави на сьогодні є надзвичайно актуальними та пріоритетними. Значна увага до вказаних проблем приділялася останнім часом переважно більшістю представників наукових кіл нашої держави та навіть цілими авторськими колективами. Особливо слід відзначити роботу на цьому напрямку таких фахівців, як Андрій Кудряченко (Інститут європейських досліджень НАН України), Ігор Бураковський, Вероніка Мовчан, Оксана Кузяків, Олександра Бетлій, Сергій Кандюл, Алла Кобилянська, Віталій Кравчук, Ганна Кузнецова, Катерина Куценко, Дмитро Науменко, Катерина Пількевич, Наталія Сисенко, Ганна Чухай (Інститут економічних досліджень та політичних консультацій), Євген Бистрицький (Міжнародний фонд «Відродження»), Ігор Коліушко, Віктор Тимошук, Олександр Банчук, Мар'яна Демкова, Роман Куйбіда, Юлія Кириченко, Дмитро Український (Центр політико-правових реформ), Анатолій Ткачук (Інститут громадянського суспільства), Денис Ковриженко (Лабораторія законодавчих ініціатив), Анна Нечай (Інститут фінансового права), Олександр Сушко, Володимир Горбач (Інститут євроатлантичного співробітництва), Олексій Коломієць (Центр європейських та трансатлантичних студій), Наталія Пархоменко (Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України) та багато інших. Зазначеною проблематикою займаються й фахівці МЗС України та Дипломатичної академії України при МЗС України. Водночас цілком зрозуміло й те, що вказана тематика потребуватиме подальшого доопрацювання.

Діяльність Міністерства закордонних справ у системі органів державної влади України об'єктивно торкається практично всіх сфер життя держави та її громадян, які мають зовнішній вимір, — дипломатичних зв'язків, оборони, зовнішньої торгівлі

та економічного співробітництва, туризму і приватних поїздок, наукових, спортивних, культурних обмінів і багато іншого [5]. Водночас можливість ефективного міжнародного співробітництва значною мірою визначається внутрішньополітичними реаліями, де пріоритетами повинні бути активізація процесів політичного реформування, зміцнення позицій політичних партій та становлення потужних незалежних ЗМІ як одного з визначальних елементів демократизації суспільства. Здійснення політичної та економічної реформ, посилення дієвості влади та держави беззаперечно слугуватиме головним чинником завершення пострадянського етапу розвитку незалежної України, гарантією незворотності її переходу до європейських норм і цінностей. Засвоєння цих цінностей залежить одночасно від результативності соціально-економічних перетворень, наслідком яких має стати ефективна економічна система, побудована на ринкових принципах. Якщо перед більшістю країн світу сьогодні стоїть завдання забезпечити 2–3% економічного зростання, то для України йдеться про сталі темпи на рівні 6–7%.

Сьогодні Україна перебуває в умовах реформування в усіх без виключення сферах нашої життєдіяльності, пов'язаного з упровадженням ринкових механізмів, забезпеченням макроекономічної стабілізації та формуванням конкурентоспроможної національної економіки на загально визначених економічних, правових, організаційних та соціальних засадах. Високі темпи економічного зростання мають закріпитися у національній економіці лише за рахунок введення інвестиційно-інноваційної моделі розвитку. У свою чергу, це потребує комплексного запровадження цільових заходів у грошово-кредитній, бюджетно-податковій та інших сферах, які сприятимуть розвитку підприємництва, розширенню реалізації трудового потенціалу нації та зменшенню соціальної напруженості. У кінцевому підсумку країна має отримати додаткові можливості для відчутного скорочення тіньової економіки, удосконалення відносин власності, розмежування влади та власності, зміцнення позицій національного капіталу і водночас — удосконалення економічної та політичної системи держави. Особливо важливим для України є подолання міжрегіональних диспропорцій, котрі заважають етнополітичній консолідації суспільства, утвердженню середнього класу.

Роль дипломатії як знаряддя зовнішньої політики держави завжди була надзвичайно великою. Адже навіть між варвар-

ськими племенами існували більш-менш стабільні відносини, відбувалися переговори, укладалися угоди і союзи як економічного, так і військово-політичного характеру. Багатий матеріал для розуміння витоків дипломатії, як одного із видів державної діяльності, дає історія стародавнього Єгипту. В одній із гробниць у свій час було знайдено зображення міністерства закордонних справ, його канцелярії та архіву, яке датується 1400 роком до н. е. Це свідчить про те, що Давній Єгипет підтримував різнобічні стосунки із сусідніми державами, а отже проводив активну дипломатичну діяльність.

Зовнішньополітична служба України також має давні традиції, засновані передусім на дипломатичному досвіді Київської Русі-України. Водночас варто зазначити, що витoki української дипломатії є значно глибшими, а відтак її коріння слід шукати на стику візантійської і римської традицій, що лежать в основі усіх сучасних європейських держав.

Новітній історичний етап у розвитку української дипломатії розпочався 16 липня 1990 року, коли Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України, в якій зазначалося, що Україна «як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій...» [1].

В наші дні активного глобалізаційного розвитку світу професія дипломата набула ще більшої ваги. Дипломатія стала надзвичайно значущою, впливовою, відповідальною. Саме він, дипломат, у складних умовах сьогодення покликаний знаходити ефективні формули компромісу, розблоковувати конфлікти, запобігати негативному розвитку подій, давати Президенту та уряду бездоганно виважені пропозиції та слухні поради.

Роль сучасної дипломатичної служби на нормативно-правовому рівні було визначено у 2006 році Указом Президента України «Про Положення про Міністерство закордонних справ України», згідно з яким саме МЗС України, як центральний орган виконавчої влади, є головним органом держави у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики щодо зовнішніх зносин України та координації заходів у цій сфері.

За оцінками переважної більшості фахівців, минулий рік уже став для України роком позитивних якісних зрушень та перетворень як в політичній, так і в економічній сферах. Чого варте лише прийняття 1 червня 2010 року Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», який не лише остаточно закріпив статус України як європейської позаблокової держави, яка прагне до співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, уникаючи при цьому залежності від окремих держав, груп держав чи міжнародних структур, а й визначив конкретні напрями реформування та розвитку нашої держави [3]. Таким чином, чи не вперше в історії незалежної України на законодавчому рівні було визнано нерозривний зв'язок між внутрішньою та зовнішньою політикою нашої держави.

З прийняттям вищезгаданого закону України вперше в історії нашої держави на законодавчому рівні були закріплені основні засади зовнішньої політики, що базуються на принципах суверенної рівності держав: утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави; повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів; вирішення міжнародних спорів мирними засобами; повага до прав людини та її основоположних свобод; невтручання у внутрішні справи держав; взаємовигідне співробітництво між державами; сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань; пріоритет загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права; застосування Збройних сил України лише у випадках актів збройної агресії проти України, будь-яких інших збройних зазіхань на її територіальну цілісність і недоторканість державних кордонів, боротьби з міжнародним тероризмом та піратством або в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; застосування міжнародних санкцій, контрзаходів та заходів дипломатичного захисту відповідно до міжнародного права у випадках міжнародних протиправних діянь, які завдають шкоди Україні, її громадянам і юридичним особам, а також своєчасності та адекватності заходів захисту національних інтересів перед реальними і потенційними загрозами Україні, її громадянам і юридичним особам [3].

Положеннями цього ж закону безпосередньо визначаються й засади зовнішньої політики України, основними з яких є забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визначеними принципами і нормами міжнародного права, забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі, запобігання конфліктам у регіонах, що межують з Україною, та врегулювання наявних конфліктів, а також дотримання Україною політики позаблоковості, що означає неучасть України у військово-політичних союзах, пріоритетність участі у вдосконаленні та розвитку європейської системи колективної безпеки, продовження конструктивного партнерства з НАТО та іншими військово-політичними блоками з усіх питань, що становлять взаємний інтерес [3].

Таким чином, в цілому, з урахуванням світових тенденцій та основних напрямків світового розвитку, перед українською дипломатією постають нові завдання, які можна класифікувати за наступними вимірами: політичний аспект; економічний аспект; соціокультурний вимір та захист прав та свобод громадян України за кордоном. Розглянемо їх більш детально.

За останній час у широкому міжнародному спілкуванні — офіційному, діловому, культурно-гуманітарному тощо — Україна досягла незаперечних успіхів. Як результат, вплив та імідж нашої держави поступово зростають, а ми можемо пишатися зміцненням міжнародних і регіональних позицій України, підвищенням уваги до неї з боку світової спільноти. Водночас поява нових, пов'язаних з міжнародними глобалізаційними процесами, викликів ставить перед МЗС України нові завдання, основними з яких є зміцнення міжнародних та регіональних позицій України в світі, підвищення рівня участі нашої держави в ООН та інших міжнародних організаціях, поступова інтеграція до ЄС та активізація всебічного співробітництва з її країнами-членами, особливо з тими, які межують з Україною, а також забезпечення рівноспрямованого співробітництва з НАТО та Російською Федерацією.

Курс на європейську інтеграцію — визначальний пріоритет України — є природним наслідком здобуття державної незалежності, багатовікової історії українського народу, його мен-

тальності та етнічних коренів. Він передбачає європейську самоідентифікацію громадян, визначення відповідних стратегічних орієнтирів внутрішніх перетворень та логіки трансформаційних процесів. Розширення ЄС відкриває нові перспективи та можливості поглиблення євроінтеграційної політики нашої держави. Йдеться про вплив ЄС на процеси демократизації, забезпечення прав і свобод людини, зміцнення позицій ЗМІ, утвердження основних засад громадянського суспільства. Цей же процес зумовлює й зворотну зацікавленість ЄС у демократичній Україні. Особливої важливості у цьому контексті набуває укладення та реальне наповнення Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, а також створення зони вільної торгівлі та запровадження безвізового режиму між Україною та державами-членами ЄС.

Розвиток стратегічного співробітництва з Російською Федерацією також залишається одним із головних напрямів зовнішньої політики України, який не лише не суперечить євроінтеграційному курсу, а й посилює необхідність оптимізації та запровадження дійсно стратегічних взаємовигідних відносин з РФ на рівні конструктивного партнерства. Свого рішення тут очікують проблеми зміцнення економічного співробітництва, делімітації та демаркації кордону, поглиблення зовнішньополітичної і міжпарламентської співпраці [11]. Подальша інституалізація українсько-російських відносин задля рівноправного взаємовигідного співробітництва, позбавленого деструктивних політичних нашарувань, повинна набувати все більшого розвитку з урахуванням стратегічної важливості для України геополітичної ролі РФ, залежності нашої держави від російських енергетичних ресурсів, історичної пов'язаності наших двох народів та високого рівня взаємної інтеграції промисловості.

Питання війни і миру сьогодні дедалі більше турбують світову спільноту. Щоденно засоби масової інформації приносять нам звістки, які більш походять на фронтові зведення. За подіями в Іраку, Афганістані, Палестинській Автономії, державах Північної Африки та Близького Сходу, в інших «гарячих» точках планети з великим занепокоєнням спостерігають і в Україні. Формування воєнних альянсів, участь військових підрозділів в антитерористичних, гуманітарних, стабілізаційних та миротворчих операціях стають чи не найактуальнішими питаннями міжнародних відносин. Ці аспекти сьогодні визначають нову архітектуру міжнародної безпеки та місце в ній кожної з

країн, у тому числі й України. Загалом, нова парадигма оборонної політики, що формується в реаліях сучасного світу, спрямована на створення ефективних механізмів безпеки, орієнтованих на протидію асиметричним загрозам. Вона не тільки пов'язана з посиленням у міжнародній політиці ролі сили, а й потребує глибшої кооперації та ширшого співробітництва між військово-політичними структурами цивілізованих країн, запровадження нових механізмів взаємодії, зокрема шляхом створення більш гнучких альянсів та коаліцій. Суттєві трансформації відбуваються на національному та регіональному рівнях. Принцип превентивного застосування сили за межами національної території став визначальною ознакою нової оборонної стратегії та політики США. Доктрину «превентивних ударів» доповнює політика розширення територій, охоплених військовими базами передової присутності, та формування гнучких коаліцій для боротьби з конкретними загрозами. Підтримка військових акцій США проти так званих «країн-ізгоїв» і участь у міжнародних антитерористичних заходах стали основними чинниками формування міжнародного рейтингу будь-якої держави, успішності двостороннього співробітництва зі США. Необхідність реагувати на асиметричні загрози стала потужним поштовхом до реформування збройних сил, які мають бути більш мобільними, швидкими й гнучкими. Водночас для боротьби із загрозою тероризму американські збройні сили передбачено використовувати й у самих Сполучених Штатах. Посилюється роль органів виконавчої влади в управлінні кризовими ситуаціями, для вирішення яких можуть залучатися військові. Зокрема, в країні сформована нова структура — Міністерство внутрішньої безпеки, яке перетворюється на найвпливовішу управлінську структуру США.

Посилюється роль силового компонента й у сфері оборонної політики та політики безпеки іншого стратегічного партнера України — Російської Федерації, яка до того ж відіграє координуючу функцію у сфері військово-політичної діяльності низки країн СНД у рамках ОДКБ. Негативно оцінюючи тенденцію до нівелювання ролі Ради Безпеки ООН і перехід до застосування збройних сил на основі національних рішень, Росія також задекларувала власне право на превентивне застосування своїх збройних сил. Інтенсивне співробітництво силових структур різних країн у відповідь на сучасні загрози розглядається

Росією як одна з умов її успішної інтеграції у систему міжнародних відносин [8].

Оборонна політика НАТО, своєю чергою, зосереджується на розробці всеохоплюючої програми заходів щодо забезпечення спроможності Альянсу виконувати весь спектр сучасних завдань у сфері безпеки. Передбачається, зокрема, зміцнення союзницьких відносин, розширення безпекового простору НАТО через прийняття нових членів та розвиток партнерських стосунків з країнами Ради євроатлантичного партнерства (РЄАП). Планується формування гнучких передових військових контингентів, оснащених сучасним озброєнням та військовою технікою із забезпеченням можливостей їх оперативної передислокації на значну відстань у будь-який конфліктний регіон світу. Пріоритетним є вдосконалення воєнно-технічного потенціалу, створення ефективних засобів реагування на поширення зброї масового ураження. Значна увага приділяється підтримці цивільних структур у надзвичайних ситуаціях.

У тому ж руслі прагне організувати оборонну політику і Європейський Союз, консолідуючи зусилля в рамках Спільної європейської політики безпеки й оборони (СЄПБО). Особлива увага при цьому приділяється узгодженню та координації оборонної політики ЄС та НАТО як ключового елемента євроатлантичної безпеки. Важливим знаряддям реалізації цих завдань мають стати європейські сили швидкого реагування, здатні до проведення самостійних акцій у визначених зонах відповідальності. До них належать можливі превентивні удари поза межами національних територій, операції «примусу до миру» та гуманітарні інтервенції. Активними темпами йде інституціоналізація силових структур Євросоюзу. ЄС працює в напрямі розвитку співробітництва у галузі озброєнь та оборонних можливостей у сфері врегулювання криз, зокрема підвищення ефективності миротворчої діяльності на Балканах, яку він перебрав від НАТО [7].

Таким чином, посилення у міжнародній політиці ролі силового компонента та розвиток консолідації воєнно-політичної діяльності з боротьби із нетрадиційними загрозами спричинили до зміцнення діючих та запровадження нових механізмів взаємодії як у двосторонніх, так і у багатосторонніх відносинах, а на національному рівні прискорили процес об'єднання можливостей різних силових структур, оптимізації їх взаємодії у

боротьбі з новими загрозами. Водночас ефективність державної політики у цих напрямках визначальним чином впливає на місце країни у новому глобальному порядку. Світ стає більш взаємопов'язаним. Жодна держава не спроможна гарантувати свою безпеку виключно власними силами. Погіршення економічної ситуації, виникнення конфліктів, екологічних криз навіть у найвіддаленіших його куточках може породити загрозу глобального масштабу. У протистоянні таким загрозам, як міжнародний тероризм та розповсюдження зброї масового ураження, автономні національні системи безпеки виявляються неієддатними.

Враховуючи це, Україна активно долучилася до міжнародної антитерористичної коаліції. Вона підтримала дії коаліції у війні в Афганістані, ратифікувала 12 з 13 міжнародних конвенцій щодо боротьби з тероризмом та прийняла відповідні закони в зазначеній сфері. Значну увагу Україна повинна приділяти й посиленню ролі міжнародних інституцій і, насамперед Організації Об'єднаних Націй, у боротьбі з міжнародним тероризмом, зокрема в контексті резолюції Ради Безпеки від 28 вересня 2001 року № 1373, та інших.

Таким чином, Україна повинна продовжувати розглядати свою зовнішню політику як значимий чинник успішної інтеграції у нову архітектуру глобальної та регіональної безпеки — важливу складову всієї системи міжнародних відносин.

Одним з головних економічних завдань для української дипломатії залишатиметься необхідність створення передумов для активного використання вигідного геополітичного розташування України — як важливого енерготранзитного та транспортного регіонального партнера — в міжнародному економічному співробітництві. Визначальний вплив регіональних чинників на зовнішню політику України простежується у розвитку двосторонніх відносин із сусідніми країнами та у її діяльності в регіональних та субрегіональних організаціях. При цьому регіональна політика постає складовою реалізації стратегічного курсу держави на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Одним з найважливіших напрямів реалізації Україною прагнень щодо регіонального лідерства є її активна співпраця в рамках Організації за демократію та економічний розвиток ГУАМ. На сьогоднішній день країни-учасниці цього об'єднання відводять Україні провідну політичну роль як гаранта стабільності в конфліктних регіонах пострадянського простору, чому також спри-

яє її імідж «держави-миротворця» з досвідом. Крім цього, важливим напрямками взаємодії в рамках ГУАМ є транзитно-транспортна, безпекова, енергетична та політична сфери.

Прийняття Стратегії галузевого співробітництва ГУАМ на Бакинському саміті 19 червня 2007 року стало новим фактором розвитку Організації, що відображає готовність країн до взаємодії, розвитку спільних підходів за всіма напрямками, практичного наповнення ідеї спільного простору інтеграції та безпеки.

Послідовна інтеграція України в Європейську економічну спільноту, співробітництво з країнами пострадянського простору передбачають серйозні можливості для просування продукції українського виробництва на ринки іноземних держав. Водночас, за інформацією Держкомстату України, лише у 2010 році негативне для України сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 9,3 млрд доларів США, що удвічі менше, ніж у 2008 році, коли воно дорівнювало 18,6 млрд доларів США. З метою виправлення ситуації МЗС України мусить запроваджувати відповідні заходи, спрямовані на сприяння українським виробникам у їх виході на іноземні ринки продукції та надання послуг.

З метою створення сприятливих умов для збільшення обсягів іноземних інвестицій в економіку України та діяльності іноземних інвесторів, прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і пріоритетних галузей виробництва нашої держави, МЗС України повинно активізувати формування привабливого інвестиційного іміджу України та її регіонів, надання іноземним партнерам консультацій економічного та правового характеру щодо можливостей внесення іноземних інвестицій в економіку України, посилити пошук потенційних інвесторів для вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності, активізувати сприяння іноземним інвесторам у питаннях взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підготовку пропозицій щодо стимулювання інвестиційної діяльності, зокрема з урахуванням досвіду інших держав у сфері залучення іноземних інвестицій, та щодо усунення перешкод, які негативно впливають на інвестиційний клімат в Україні, активізувати запровадження заходів, спрямованих на заохочення іноземних інвесторів до внесення інвестицій в розбудову міжнародних транспортних коридорів, розвідку та видобування ко-

рисних копалин, у тому числі шляхом укладання договорів концесії та угод про розподіл продукції.

Встановлення принципового контролю за адекватністю та сприяння покращанню оцінок України провідними міжнародними рейтинговими агенціями — наступний напрямок для роботи української дипломатії.

Глобалізаційні процеси стали передумовою для створення міжнародних рейтингових агенцій, провідними з яких на даний час є «Moody's», «Standard&Poor's» та «Fitch». Їх головними завданнями є проведення аналізу економічної діяльності країн, а також окремих суб'єктів підприємницької діяльності та прогнозування можливих варіантів розвитку ситуації. Зовнішні запозичення України можуть обходитися бюджету дешевше за умови підвищення так званого суверенного міжнародного рейтингу України, який, на жаль, продовжує залишатися на досить низькому рівні. Хоча й останні економічні успіхи держави не викликають сумнівів у аналітиків провідних рейтингових агенцій, свою низьку оцінку вони мотивують політичним чинником. Зважаючи на вищевикладене, МЗС України повинно вжити заходів щодо активізації роботи з провідними міжнародними рейтинговими агентствами, спрямованої на забезпечення об'єктивного визначення місця України в системі міжнародних інвестиційних рейтингів та сприяти розробці методики рейтингової оцінки інвестиційної привабливості галузей, регіонів та суб'єктів господарювання України, а також забезпечити висвітлення результатів відповідних оцінок серед потенційних іноземних інвесторів.

Отримання упереджувальної інформації стосовно негативних процесів у провідних країнах світу та можливого їх впливу на розвиток економіки України є також важливим напрямком діяльності МЗС України, яке повинно швидко та адекватно реагувати на будь-які зміни в розвитку економік провідних країн світу з подальшим інформуванням вищого керівництва країни для прийняття відповідних заходів протидії. Також на підрозділи економічного спрямування зовнішньополітичного відомства України повинні покладатися завдання стосовно проведення моніторингу та попередження потрапляння на український ринок недоброякісної продукції іноземного виробництва. На жаль, законодавство розвинутих країн дозволяє виробляти продукцію, яка не відповідає вимогам безпеки, за умови реалізації її в тре-

тих країнах. Більше того, досвід роботи органів із сертифікації доводить, що є випадки, коли продукція, що має сертифікати, видані за межами України, не відповідає вимогам стандартів, що діють в Україні і гармонізовані з міжнародними. Результати сертифікації свідчать, що фактично бракується 10–15% імпортової продукції, яка проходить сертифікацію, а відсоток імпортової харчової продукції ще вищий. Це часто відбувається тому, що метою переговорів з боку більшості розвинутих країн є забезпечення безперешкодного доступу їхніх виробників на ринок України без жодних зустрічних зобов'язань. Вихід з цієї ситуації — лише у зближенні національного технічного регулювання з міжнародними і європейськими вимогами.

Сприяння захисту прав та інтересів представників закордонного українства є основним завданням української дипломатії в рамках соціокультурного виміру. Метою політики, яка проводиться МЗС України щодо закордонного українства повинно, перш за все, стати створення належних умов для продуктивної співпраці українського суспільства із закордонним українством у різноманітних сферах життя, для захисту національних, інтелектуальних і духовних цінностей в Україні й за кордоном та задоволенні національно-культурних та мовних потреб закордонного українства, для розвитку національної ідеї, що об'єднає всіх українців, де б вони не мешкали. Зовнішня політика щодо закордонного українства повинна спрямовуватися на розвиток відносин українського суспільства із співвітчизниками за кордоном як складової частини зовнішньополітичної, культурної, соціально-економічної політики держави, її стратегії розвитку та ефективного використання інтелектуального, духовного, фізичного потенціалу нації, а також на створення позитивного міжнародного іміджу України. При цьому головними завданнями МЗС України повинні бути: розроблення та реалізація основних напрямків державної політики у сфері розвитку відносин із закордонним українством; розроблення проектів законів та інших нормативно-правових актів у сфері регулювання відносин із закордонним українством; координування діяльності інших органів виконавчої влади з питань розвитку відносин із закордонним українством; розроблення і подання на затвердження Кабінету Міністрів України програм підтримки культурної, освітньої, інформаційної та іншої діяльності українських закордонних громад; здійснення підтримки та співробітництва із на-

ціонально-культурними центрами закордонних українців, національними меншинами українців, національними об'єднаннями закордонних українців; розроблення міжнародних договорів та здійснення міжнародного співробітництва у сфері розвитку відносин із закордонним українством; інформування Президента України та Кабінету Міністрів України про хід реалізації національної політики щодо закордонного українства; забезпечення реалізації першочергових заходів щодо підтримки закордонного українства в країнах СНД тощо.

Головними цілями діяльності МЗС України в напрямі просування української культури за кордоном повинні стати: інтеграція української культури і мистецтва у європейський та світовий простір, просування українського мистецького продукту на світовий культурний ринок, а також поглиблення культурного співробітництва з українською діаспорою. В Україні є добра воля до розвитку співпраці з ЄС та іншими розвиненими країнами. Однак через пострадянську систему координат офіційної культурної політики України для побудови таких взаємин від обох сторін потрібне усвідомлення, зокрема на концептуальному рівні, відмінностей між політикою стратегічного розвитку культури (характерною для більшості країн Європи) та політикою прямого управління державною культурою (ця традиція й досі жива в Україні). Використовуючи європейський досвід, МЗС України повинно чітко визначити майбутні пріоритети у вказаній сфері та розвивати свої можливості відповідно до нових глобалізаційних викликів. За останнє десятиліття ЄС зокрема сформулював кілька ключових принципів своєї культурної політики. У звіті Ради Європи «In from the Margins» (1997 рік) йдеться про те, що більшість європейських країн повинні здійснювати свою культурну політику відповідно до чотирьох ключових принципів: сприяння розвитку культурної ідентичності, сприяння культурному різноманіттю, сприяння творчості та сприяння участі у культурному житті. У зв'язку з вищевикладеним, МЗС України разом з Міністерством культури України потрібно підтримувати культурну діяльність українства за кордоном, підтримувати українську культуру як засіб досягнення певних цілей соціально-економічної політики уряду України, визнати вплив культурного сектора як самостійного сектора економіки та важливої взаємодії між неприбутковою діяльністю та культурними і творчими індустріями, заохочувати створення та

розвиток самоврядних інституцій та мереж культурно-освітнього спрямування, налагоджувати співробітництво з різноманітними партнерами в державному, приватному та незалежному секторах, а також визначити відповідальність органів влади на національному, регіональному та місцевому рівнях. МЗС України збалансовано, через гнучкі програми фінансування проєктів, повинно реагувати на потреби культурних інституцій, всіляко заохочуючи творчий розвиток, індивідуальні мистецькі ініціативи та нові методи роботи.

Україна менш ніж варто було б входить до європейської культурної мережі, дебатів, механізмів обміну досвідом та розробки культурної політики. Рівень знань про Україну в інших країнах Європи все ще залишається відносно низьким. Необхідно робити ще більше, аби максимізувати можливості професійних контактів в культурно-просвітницькій сфері і збільшувати їх кількість. До того ж підтримка та просування вітчизняного культурного надбання одразу ж створить Україні та українським компаніям позитивний імідж у світі. Останні зможуть проявити себе і як справжні патріоти, і як соціально відповідальні «корпоративні громадяни», а це сьогодні дуже важливо, якщо компанія має намір бути присутньою на світовому ринку.

Наступне завдання української дипломатії — сприяння покращанню міжнародного іміджу України, особливо в контексті покращання іміджу нашої держави як засобу залучення міжнародного капіталу, є одним з найголовніших, які стоятимуть перед МЗС України в епоху активізації процесів глобалізації. На наше глибоке переконання, інвестиційний імідж України значною мірою залежить від поінформованості міжнародної спільноти про її інвестиційний клімат. На тлі міжнародної кризи керівництво провідних країн світу переглядає свою політику у сфері інвестицій, адже фінансові потоки скеровуються на подолання кризових явищ. Оскільки позитивне сприйняття держави інвесторами є дієвим чинником динамічного соціально-економічного розвитку, Україні зараз важливо терміново вжити комплекс антикризових заходів. Значна їх частина полягає у сфері саме іміджу і комунікацій між владою та населенням, владою і міжнародною спільнотою. Питання формування позитивного іміджу України, без сумніву, є елементом національних інтересів і набуває особливого значення у контексті підготовки та проведення в країні фінальної частини Євро-2012.

У зв'язку з цим на особливу увагу МЗС України повинно заслуговувати вирішення питання активізації співробітництва з урядовими та недержавними організаціями, які прагнуть формувати та підтримувати позитивний імідж нашої держави на міжнародній арені, зокрема Державним агентством з інвестицій і інновацій, Українським центром сприяння іноземному інвестуванню, фундацією «Open Ukraine» тощо.

В останні 5–10 років трудова міграція з України набула величезних масштабів. В окремих регіонах нашої держави є цілі села, де можна побачити лише малих дітей, які не пам'ятають своїх батьків, та старих людей, адже усі працездатні їх мешканці вирушили по світах у пошуках кращої долі. Проте основна проблема полягає в тому, що переважна більшість працюючих українців за кордоном перебувають там на нелегальному становищі, раз по раз ризикуючи потрапити до в'язниці та бути депортованими. Крім того, очевидно, що такі люди є абсолютно безправними. Вони не мають доступу до медичного обслуговування, не мають жодних соціальних гарантій та юридичного захисту. За різними підрахунками, зараз за межами України перебувають від 2 до 7 млн наших співгромадян. За офіційними даними МЗС, на нелегальному становищі за кордоном знаходяться близько 1,5 млн осіб. Таким чином, захист прав громадян України за кордоном повинен бути головним пріоритетом діяльності МЗС України. Крім того, зовнішньополітичне відомство України повинно якнайактивніше вести роботу, спрямовану на покращання становища українців за кордоном, на його легалізацію. Тим самим можна уникнути багатьох неприємних ситуацій та значно поліпшити імідж нашої держави за кордоном.

Однією з форм нелегальної міграції, яка широко поширена та викликає особливе занепокоєння, є торгівля людьми, особливо жінками та дітьми. Вона включає вербування жінок у бідніших країнах Східної Європи для вивезення їх до країн Центральної та Західної Європи, де їх примушують до проституції або ж вони потрапляють у пастку до шахраїв, які відбирають у них паспорти, погрожують та шляхом шантажу привласнюють більшу частину грошей. Дані від дипломатичних представництв та відомств за кордоном свідчать про тенденцію до збільшення кількості незаконного вивезення жінок — громадян України до іноземних держав. До такої надзвичайно прибуткової незаконної діяльності залучаються великі трансна-

ціональні злочинні угруповання, часто пов'язані зі структурами державної влади. Боротьба з цим ганебним явищем є дуже складною. Тому МЗС України повинно звернути особливу увагу на проблему викорінення торгівлі людьми, докласти усіх зусиль задля розвитку міжнародного співробітництва у цій галузі та активізувати відповідну роботу наших закордонних представництв у вказаному напрямку.

Отже, з вищевикладеного видно, що на плечі національної дипломатії в умовах всебічної трансформації українського суспільства покладено надзвичайно велику відповідальність. І двадцятирічний досвід українського державотворення недвозначно свідчить, що українська дипломатія досить упевнено демонструє готовність та здатність впоратись із завданням будь-якого масштабу труднощів. Національна дипломатія, спираючись на багаті вікові традиції, безумовно виступить надійним важелем в модернізації українського суспільства і сприятиме тому, щоб Україна посіла своє законне місце серед 20 найрозвиненіших країн Європейського континенту вже в найближчому майбутньому.

Список використаних джерел та літератури

1. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-XII / Верховна Рада УРСР. — Офіц. вид // Відомості Верховної Ради УРСР, 1990. — № 31. ст. 429.
2. Про дипломатичну службу. Закон України від 20 вересня 2001 року № 2728-III / Верховна Рада України. — Офіц. вид // Відомості Верховної Ради України, 2002. — № 5. ст. 29.
3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI / Верховна Рада України. — Офіц. вид // Відомості Верховної Ради України, 2010. — № 40. ст. 527.
4. Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку. Указ Президента України від 8 вересня 2010 року № 895/2010 / [Електронний ресурс] // Офіційний електронний портал Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=895%2F2010>.
5. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 року № 960 // [Електронний ресурс] // Офіційний електронний портал Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=960-2006-%EF>.
6. Під головуванням Президента України відбулося засідання РНБО [електронний ресурс]: за даними Прес-служби Президента України // Офіційний електронний портал Президента України. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/18731.html>.
7. Трансформація європейського та євроатлантичного простору безпеки. Наслідки для України / Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/mart2009/41.htm>.

8. Проект Договора о европейской безопасности / Президент России. Официальный сайт. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/news/6152>.
9. *Бжезинский З.* Выбор. Мировое господство, или глобальное лидерство. — М., 2004.
10. *Гуменюк Б., Щерба О.* Сучасна дипломатична служба. — К., 2001.
11. *Иванов И.* Внешняя политика России в эпоху глобализации. Статьи и выступления. — М., 2002.
12. *Лебедева М.* Политическое урегулирование конфликтов: подходы, решения, технологии. — М., 1997.
13. *Лихачов О.* Экономическая дипломатия России. Новые вызовы и возможности в условиях глобализации. — М., 2006.
14. *Никольсон Г.* Дипломатическое искусство. — М., 1962.
15. *Тойнби А. Дж.* Постигание истории. — М., 1991.
16. *Boutros Boutros-Ghali.* Report of the Secretary-General dated 17/06/1992 № A/47/277 — S/24111 pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992 „An Agenda for Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping”.
17. *Berridge G.* Diplomacy. Theory and Reality. — L., 1995.
18. Economy Rankings [электронный ресурс]: за даними проекту «Doing Business» // Офіційний електронний портал проекту «Doing Business». — Режим доступа: <http://www.doingbusiness.org/rankings>.
19. Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth / European Commission. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://ec.europa.eu/eu2020/index_en.htm.
20. Risk Assessment Ukraine by Ducroire/Delcredere SA.NV [электронный ресурс]: за даними рейтингу компанії Ducroire/Delcredere // Офіційний електронний портал компанії Ducroire/Delcredere. — Режим доступа: <http://www.ducroiredelcredere.co.uk/WebDuk/WebSite.nsf/AllWeb/Ukraine?OpenDocument&Disp=1>.
21. *White B.* Diplomacy // The Globalization of World Politics. An Introduction Relations / ed. by I. Bailis, S. Smith. — N.Y., 1997.

